

EL FIL D'ARIADNA

PROBLEMES DE GÈNERE

JUDITH
BUTLER

TRADUCCIÓ DE BEL OLID

Angle Editorial

PROBLEMES DE GÈNERE

EL FIL D'ARIADNA
121

Amb el suport de

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Títol original: *Gender Trouble*

Tots els drets reservats.

Traducció autoritzada de l'edició en llengua anglesa
publicada per Routledge,
membre de Taylor & Francis Group LLC

© 1990, 1999, 2006 Routledge

© 2021 Bel Olid, per la traducció

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
c. Mallorca, 314, 1r 2a B
08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Disseny de coberta: J. Mauricio Restrepo
Revisió d'Antoni Isidor Marí Marí

Primera edició: maig de 2021
ISBN: 978-84-18197-50-5
DL B 7493-2021
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió
en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació
o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Judith Butler

PROBLEMES DE GÈNERE

El feminisme i la subversió
de la identitat

Traducció de Bel Olid

Angle Editorial

Taula

Prefaci (1999) 9

Prefaci (1990) 35

Subjectes de sexe/gènere/desig 45

I. «Les dones» com a subjecte del feminisme 46

II. L'ordre obligatori de sexe/gènere/desig 54

III. Gènere: les ruïnes circulars del debat
contemporani 56

IV. Teoritzar el que és binari, unitari
i més enllà 65

V. Identitat, sexe i la metafísica de la substància 70

VI. Llenguatge, poder i estratègies de desplaçament 86

Prohibició, psicoanàlisi

i producció de la matriu heterosexual 101

I. Intercanvi crític de l'estructuralisme 107

II. Lacan, Rivière i les estratègies de la mascarada 115

III. Freud i la malenconia del gènere 138

IV. La complexitat del gènere i els límits
de la identificació 152

V. Reformular la prohibició com a poder 162

Actes corporals subversius	175
I. La política del cos de Julia Kristeva	175
II. Foucault, Herculine i la política de la discontinuïtat sexual	199
III. Monique Wittig: desintegració corporal i sexe fictici	228
IV. Inscripcions corporals, subversions performatives	258

Conclusió: de la paròdia a la política 281

Notes 295

Index analític i onomàstic 329

Prefaci (1999)

Fa deu anys vaig acabar el manuscrit de *Problemes de gènere* i el vaig enviar a Routledge per a la seva publicació. No sabia que el text tindria un públic tan ampli com ha tingut, ni tampoc sabia que constituïria una «intervenció» provocadora en la teoria feminista o que seria citat com un dels textos fundacionals de la teoria queer. La vida del text ha superat les meves intencions, i sens dubte en part es deu al context canviant de la seva recepció. Mentre l'escrivia, em veia en una relació oposada i enfrontada a determinades formes de feminisme, encara que entenia que el text també formava part del feminisme. Escrivia dins la tradició de la crítica immanent que vol provocar una anàlisi crítica del vocabulari bàsic del moviment de pensament al qual pertany. Hi havia i encara hi ha una justificació per a aquesta forma de crítica, i per distingir entre l'autocrítica que promet una vida més democràtica i més inclusiva al moviment i la crítica que intenta minar-lo del tot. Per descomptat, sempre és possible confondre la primera amb la segona, però espero que no sigui el cas de *Problemes de gènere*.

El 1989 m'interessava molt criticar una assumpció de l'heterosexualitat generalitzada a la teoria literària feminista: pretenia rebatre les perspectives que pressuposaven els límits

del gènere i com havia de ser, i que restringien el significat del gènere a les idees rebudes sobre la masculinitat i la feminitat. Pensava i continuo pensant que qualsevol teoria feminista que, entre els pressupòsits de la seva pròpia pràctica, restringeixi el significat del gènere estableix normes de gènere excloents dins del feminisme, sovint amb conseqüències homòfobes. Em semblava, i em continua semblant, que el feminisme hauria de vigilar de no idealitzar determinades expressions de gènere que, al seu torn, produeixen noves formes de jerarquia i exclusió. En concret, m'oposava a aquells règims de veritat que estipulaven que determinats tipus d'expressions de gènere eren falsos o derivats, i d'altres, certs i originals. L'objectiu no era prescriure una nova forma de vida dins el gènere que pogués servir de model per a qui llegís el text. Més aviat, l'objectiu del text era obrir el camp de possibilitats del gènere sense dictar quins tipus de possibilitats s'haurien de materialitzar. Ens podríem preguntar per a què serveix, al cap i a la fi, «obrir possibilitats», però és improbable que algú que hagi entès què vol dir viure al món social com el que és «impossible», il·legible, irrealitzable, irreal i il·legítim es faci aquesta pregunta.

Problemes de gènere intentava descobrir com certes premisses habituals i violentes exclouen el fet mateix de pensar sobre què és possible en la vida dins el gènere. El text també tractava de desautoritzar tots els esforços d'utilitzar un discurs de la veritat per deslegitimar les pràctiques sexuals i de gènere de les minories. Això no vol dir que totes les pràctiques minoritàries s'hagin d'acceptar o de celebrar, però sí que hauríem de poder pensar-hi abans d'arribar a concloure'n res. El que més em preocupava era com el pà-

nic davant d'aquestes pràctiques les feia impensables. Per exemple, la destrucció del binarisme de gènere és tan monstruosa, tan atterridora, que cal considerar-la definitivament impossible i excloure-la heurísticament de qualsevol esforç per pensar el gènere?

Algunes presumpcions d'aquesta mena es trobaven en el que en aquella època s'anomenava «feminisme francès», i gaudien d'una gran popularitat entre l'acadèmia literària i algunes teories socials. Tot i que m'oposava al que considerava que era l'heterosexisme central del fonamentalisme de la diferència sexual, també bevia del postestructuralisme francès. El meu treball a *Problemes de gènere* va acabar sent una feina de traducció cultural. Es va aplicar la teoria postestructuralista a les teories dels Estats Units sobre el gènere i les dificultats polítiques del feminisme. Si, en algunes de les seves formes, el postestructuralisme apareix com un formalisme, allunyat de les qüestions del context social i els objectius polítics, no ha estat el cas de les seves apropiacions nord-americanes més recents. De fet, el que pretenia no era «aplicar» el postestructuralisme al feminisme, sinó reformular aquestes teories des d'un punt de vista específicament feminista. Mentre que alguns defensors del formalisme postestructuralista expressen consternació per l'orientació obertament «temàtica» que rep en obres com *Problemes de gènere*, les crítiques al postestructuralisme dins l'esquerra cultural han expressat un fort escepticisme davant la pretensió que de les seves premisses en pugui sortir res que sigui políticament progressista. En tots dos casos, però, el postestructuralisme es considera unificat, pur i monolític. En els darrers anys, però, aquesta teoria, o aquest conjunt

de teories, ha migrat a estudis de gènere i sexualitat, i als estudis postcolonials i de raça. Ha perdut el formalisme anterior i ha adquirit una vida nova i trasplantada dins el camp de la teoria cultural. Encara hi ha debats sobre si la meva feina o la de Homi Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak o Slavoj Žižek pertany als estudis culturals o a la teoria crítica, però potser aquestes preguntes simplement mostren que s'ha trencat la forta distinció entre tots dos. Des del camp teòric hi haurà qui afirmarà que tot això pertany als estudis culturals, i hi haurà professionals dels estudis culturals que es definiran contra tot tipus de teoria (encara que, significativament, no és el cas de Stuart Hall, un dels fundadors dels estudis culturals a la Gran Bretanya). Però totes dues bandes del debat de vegades perden de vista que la teoria ha canviat de dalt a baix precisament a través de les seves apropiacions culturals. Hi ha un nou escenari per a la teoria, necessàriament impur, on emergeix dins l'acte mateix de la traducció cultural, i com a traducció cultural. No és que l'historicisme desplaci la teoria, ni és una simple historicització de la teoria que exposi els límits contingents de les seves afirmacions més generalitzables. Més aviat és l'aparició de la teoria al lloc on es troben els horitzons culturals, on és necessària la traducció i la promesa d'èxit és incerta.

Problemes de gènere arrela en la «teoria francesa», que és en ella mateixa una curiosa construcció nord-americana. No-més als Estats Units s'ajunten tantes teories diferents com si tinguessin alguna mena d'unitat. Tot i que el llibre s'ha traduït a diverses llengües i ha tingut un impacte especialment fort en les discussions sobre gènere i política a Alemanya, sortirà a França, si és que hi acaba sortint, molt més tard

que a d'altres països. Ho esmento per subratllar que el gal·locentrisme aparent del text queda a una distància significativa de França i de la vida de la teoria a França. *Problemes de gènere* tendeix a llegir conjuntament, en una línia sincrètica, diferents intel·lectuals de França (Lévi-Strauss, Foucault, Lacan, Kristeva, Wittig) que tenien poques aliances entre si i que a França poques vegades es llegeixen conjuntament, si és que s'arriben a llegir. De fet, la promiscuïtat intel·lectual del text el marca precisament com a nord-americà i el fa aliè al context francès, i també ho fa l'èmfasi en la tradició sociològica i antropològica angloamericana dels estudis de «gènere», que és diferent del discurs de la «diferència sexual» que es deriva de la recerca estructuralista. Si el text corre el risc de ser eurocentrista als Estats Units, els pocs editors francesos que l'han considerat hi han vist una amenaça d'«americanització» de la teoria a França.¹

Per descomptat, la «teoria francesa» no és l'única llengua d'aquest text. Sorgeix d'un llarg compromís amb la teoria feminista; amb els debats sobre la construcció social del gènere; amb la psicoanàlisi i el feminisme; amb la feina extraordinària de Gayle Rubin sobre el gènere, la sexualitat i el parentiu; la feina revolucionària d'Esther Newton sobre el drag; els escrits teòrics i de ficció brillants de Monique Wittig, i amb les perspectives gais i lèsbiques sobre les humanitats. Mentre que moltes feministes de la dècada del 1980 van assumir que el lesbianisme connecta amb el feminisme en el feminisme lèsbic, *Problemes de gènere* pretenia rebutjar la idea que la pràctica lèsbica exemplifiqui la teoria feminista, i situava una relació molt més complicada entre els dos termes. El lesbianisme en aquest text no representa tornar

al que és més important de ser una dona; no consagra la feminitat ni assenyalava un món ginocèntric. El lesbianisme no és la consumació eròtica d'un conjunt de creences polítiques (la sexualitat i les creences es relacionen d'una manera molt més complexa i, molt sovint, en desacord entre elles). El text es pregunta, en canvi: com qüestionen les pràctiques sexuals no normatives l'estabilitat del gènere com a categoria d'anàlisi? Com determinen algunes pràctiques sexuals la pregunta: què és una dona, què és un home? Si ja no s'ha d'entendre que el gènere es consolida a través de la sexualitat normativa, hi ha una crisi del gènere específica als contextos queer?

La idea que la pràctica sexual té el poder de desestabilitzar el gènere va sorgir de la meua lectura de «The Traffic in Women», de Gayle Rubin, i vaig intentar establir que la sexualitat normativa reforça el gènere normatiu. En resum, una és dona, segons aquest marc, en la mesura en què funciona com a dona dins del marc heterosexual dominant, i posar en qüestió el marc potser és perdre una part del sentit del lloc que s'ocupa dins el gènere. Suposo que aquesta és la primera formulació de «problemes de gènere» en aquest text. Volia intentar entendre part del terror i l'ansietat que algunes persones pateixen en «fer-se gais», la por de perdre el teu lloc dins el gènere o de no saber qui seràs si t'enlites amb algú que sembla del *mateix* gènere. Això constitueix una certa crisi ontològica experimentada tant en l'àmbit de la sexualitat com del llenguatge. Aquesta qüestió s'ha aguditzat si tenim en compte diverses formes noves de gènere que han sorgit arran del transgenerisme i la transsexualitat, la criança per part de lesbianes i gais, i les noves identi-

tats butch i femme. Quan i per què, per exemple, algunes lesbianes butch que tenen criatures es converteixen en «pares» i d'altres en «mares»?

Què passa amb la idea, suggerida per Kate Bornstein, que una persona transsexual no pot ser descrita amb el substantiu *dona* o *home*, sinó que s'ha d'abordar a través de verbs actius que acreditin la transformació constant que és la nova identitat o, de fet, el fet *intermedi* que posa en dubte ser d'una identitat de gènere? Tot i que algunes lesbianes argumenten que les butch no tenen res a veure amb *ser home*, d'altres insisteixen que la seva expressió butch és o era només un camí cap a l'estatus desitjat d'home. Aquestes paradoxes sens dubte han proliferat en els darrers anys, i han ofert proves d'una mena de problemes de gènere que el text mateix no preveia.²

Però quin vincle he volgut subratllar entre gènere i sexualitat? Certament, no vull afirmar que determinades formes de pràctica sexual produeixin determinats gèneres, sinó només que, en condicions d'heterosexualitat normativa, de vegades controlar el gènere s'utilitza com una manera d'assegurar l'heterosexualitat. Catharine MacKinnon ofereix una formulació d'aquest problema que ressona amb la meua, alhora que hi ha, crec, diferències crucials i importants entre nosaltres. Escriu:

Aturada com a atribut d'una persona, la desigualtat sexual pren la forma de gènere; en moviment com a relació entre persones, pren la forma de sexualitat. El gènere emergeix com a forma congelada de la sexualització de les desigualtats entre homes i dones.³

Segons aquesta visió, la jerarquia sexual produeix i consolida el gènere. No és la normativitat heterosexual la que produeix i consolida el gènere, sinó la jerarquia de gènere el que es diu que sustenta les relacions heterosexuals. Si la jerarquia de gènere produeix i consolida el gènere, i si la jerarquia de gènere pressuposa una idea operativa del gènere, llavors el gènere és el que causa el gènere, i la formulació culmina en tautologia. Potser MacKinnon només vol resumir el mecanisme d'autoproducció de la jerarquia de gènere, però no és el que diu.

N'hi ha prou amb la «jerarquia de gènere» per explicar les condicions per a la producció del gènere? Fins a quin punt la jerarquia de gènere serveix una heterosexualitat més o menys obligatòria, i amb quina freqüència es controlen les normes de gènere precisament al servei d'apuntalar l'hegemonia heterosexual?

Katherine Franke, una teòrica del dret contemporània, fa un ús innovador de les perspectives feminista i queer per assenyalar que, assumint la primacia de la jerarquia de gènere en la producció del gènere, MacKinnon també accepta un model presumptament heterosexual per pensar sobre sexualitat. Franke ofereix un model de discriminació de gènere diferent del de MacKinnon, i argumenta efectivament que l'assetjament sexual és l'al·legoria paradigmàtica de la producció del gènere. No tota discriminació es pot entendre com a assetjament. L'acte d'assetjament pot ser aquell en què «s'obliga una persona a ser» d'un gènere determinat. Però també hi ha altres maneres d'imposar el gènere. Així, per a Franke és important fer una distinció provisional entre discriminació de gènere i discriminació sexual. Les per-

sones gais, per exemple, poden ser discriminades a la feina perquè no «semblen complir» les normes de gènere acceptades. I és possible que l'assetjament sexual de persones gais no serveixi per reforçar la jerarquia de gènere, sinó per promoure la normativitat de gènere.

Tot i que MacKinnon ofereix una crítica potent de l'assetjament sexual, instaura una regulació d'una altra mena: tenir gènere significa haver entrat ja en una relació heterosexual de subordinació. Des d'un punt de vista analític, fa una equació que ressona amb algunes formes dominants d'argumentació homòfoba. Aquesta visió prescriu i aprova l'ordenació sexual del gènere, i manté que els homes que siguin homes seran heterossexuals, i les dones que siguin dones seran heterossexuals. Hi ha un altre seguit de punts de vista, que inclou el de Franke, que ofereix una crítica precisament a aquesta forma de regulació del gènere. Hi ha, doncs, una diferència entre les opinions masclistes i feministes sobre la relació entre gènere i sexualitat: la visió masclista afirma que una dona només exhibeix la seva condició de dona en l'acte del coit heterosexual en què la seva subordinació n'esdevé el plaer (de la subordinació sexualitzada de les dones emana i es confirma una essència); una visió feminista defensa que el gènere hauria de ser derrocat, eliminat o convertit en fatalment ambigu precisament perquè sempre és un signe de subordinació de les dones. Aquesta última visió accepta el poder de la descripció ortodoxa de la primera, accepta que la descripció de la primera ja funciona com a ideologia poderosa, però intenta oposar-s'hi.

Ataco aquest punt perquè alguns teòrics queer han establert una distinció analítica entre gènere i sexualitat i rebut-

gen que tinguin un vincle causal o estructural. Això té sentit des d'una perspectiva: si el que vol dir aquesta distinció és que la normativitat heterosexual *no* hauria d'ordenar el gènere, i que cal oposar-se a aquesta ordenació, hi estic fermament a favor.⁴ Si, tanmateix, el que vol dir és que (descriptivament parlant) no hi ha una regulació sexual del gènere, crec que precisament els que més ganes tenen de combatre l'homofòbia no reconeixen una dimensió important, però no exclusiva, de com funciona. Tanmateix, per a mi és important acceptar que performar una subversió del gènere pot no indicar res sobre la sexualitat o la pràctica sexual de qui la performa. El gènere es pot fer ambigu sense alterar ni reorientar en absolut la sexualitat normativa. De vegades, l'ambigüitat de gènere pot funcionar amb precisió per contenir o desviar la pràctica sexual no normativa i, per tant, treballar per mantenir intacta la sexualitat normativa.⁵ Per tant, no es pot establir cap correlació, per exemple, entre el fet drag o transgènere i la pràctica sexual, ni es poden preasignar les tendències hetero-, bi- ni homo- pels viatges que flexibilitzen o canvien el gènere.

He dedicat gran part de la feina dels darrers anys a aclarir i revisar la teoria de la performativitat que es descriu a *Problemes de gènere*.⁶ És difícil dir què és exactament la performativitat, no només perquè les meves pròpies opinions sobre què podria significar *performativitat* han canviat amb el pas del temps, sovint com a resposta a crítiques excel·lents,⁷ sinó perquè tants altres l'han assumit i hi han donat les seves pròpies formulacions. Originalment vaig agafar la pista de com llegir la performativitat del gènere a partir de la lectura que Jacques Derrida fa de Kafka a «Before the Law». Allà,

qui espera la llei s'asseu davant la porta de la llei, atribueix una certa força a la llei que espera. L'anticipació d'una revelació autoritzada del significat és el mitjà pel qual s'atribueix i s'instaura aquesta autoritat: l'anticipació n'evoca l'objecte. Em vaig preguntar si no treballem sota una expectativa similar pel que fa al gènere, que funciona com una essència interior que es podria revelar, una expectativa que acaba produint el fenomen mateix que anticipa. En primer lloc, doncs, la performativitat del gènere gira al voltant d'aquesta metalepsi, la manera en què l'anticipació d'una essència de gènere produeix el que planteja com si fos extern. En segon lloc, la performativitat no és un acte singular, sinó una repetició i un ritual, que aconsegueix els seus efectes naturalitzant-se en el context d'un cos, entès, en part, com una durada temporal sostinguda culturalment.⁸

A aquesta doctrina s'hi han plantejat diverses qüestions importants, i n'hi ha una que sembla especialment important d'esmentar aquí. La idea que el gènere és performatiu buscava demostrar que el que considerem una essència interna del gènere es fabrica a través d'un conjunt sostingut d'actes, plantejats a través de l'estilització del cos segons el gènere. D'aquesta manera, demostrava que el que considerem una característica *interna* de nosaltres mateixos és una característica que anticipem i produïm a través de certs actes corporals; si ens n'anem a l'extrem, un efecte al·lucinatori de gestos naturalitzats. Això vol dir que tot el que s'entén com a *intern* sobre la psique, per tant, s'evacua, i que la internalitat és una metàfora falsa? Tot i que *Problemes de gènere* bevia clarament de la metàfora d'una psique interna en la seva primera argumentació sobre la malenconia de gènere, aquest

èmfasi no s'aplicava al pensament de la performativitat en si.⁹ Tant *The Psychic Life of Power* (Stanford, 1997) com diversos dels meus articles recents sobre temes psicoanalítics han mirat d'aclarir aquest problema, i molts ho han vist com una ruptura problemàtica entre els primers capítols d'aquest llibre i l'últim. Encara que negaria que tot el món intern de la psique només és un efecte d'un conjunt estilitzat d'actes, continuo pensant que és un error teòric significatiu donar per feta la *internalitat* del món psíquic. Algunes característiques del món, com ara les persones que coneixem i perdem, es converteixen en característiques *internes* del jo, però es transformen a través d'aquesta interiorització, i aquest món interior, com en diuen els kleinians, es constitueix precisament com a conseqüència de les interioritzacions que realitza una psique. Això suggereix que bé pot haver-hi una teoria psíquica de la performativitat que caldria explorar millor.

Tot i que aquest text no respon a la pregunta de si la materialitat del cos és totalment construïda, ha estat el focus de gran part del meu treball posterior, que espero que sigui aclaridor per a qui ho llegeixi.¹⁰ La pregunta de si la teoria de la performativitat es pot transposar a qüestions de raça ha estat explorada per diverses persones de l'acadèmia.¹¹ Jo assenyalaria aquí no només que les presumpcions sobre la raça invariablement permeen el discurs sobre el gènere de maneres que cal fer explícites, sinó també que la raça i el gènere no han de ser tractats com a analogies simples. Per tant, suggereixo que la pregunta que cal fer no és si la teoria de la performativitat és transposable a la raça, sinó que passa amb la teoria quan intenta aplicar-se a la raça. Molts d'aquests debats s'han centrat en l'estatus de la *construcció*,

si la raça es construeix de la mateixa manera que el gènere. La meua opinió és que no hi serveix cap relat únic sobre la construcció, i que aquestes categories sempre funcionen com a fons l'una de l'altra, i sovint la seva articulació més poderosa és a través de l'altra. Així, la sexualització de les normes racials de gènere cal llegir-la des de moltes perspectives alhora, i l'anàlisi certament il·lumina els límits del gènere com a categoria exclusiva d'anàlisi.¹²

Tot i que he enumerat algunes de les tradicions acadèmiques i debats que han impulsat aquest llibre, no és el meu propòsit oferir-ne una defensa completa en tan poques pàgines. Hi ha un aspecte sobre les condicions de la producció del text que no sempre s'entén: es va produir no només a partir de l'acadèmia, sinó a partir de moviments socials convergents dels quals he format part, i en el context d'una comunitat lèsbica i gai a la costa est dels Estats Units on havia viscut durant catorze anys abans d'escriure aquest llibre. Malgrat que el text disloca el subjecte, aquí hi ha una persona: vaig anar a moltes reunions, bars i manifestacions, i vaig veure molts tipus de gèneres; em vaig veure a mi mateixa allà on alguns s'entrecreen, i vaig experimentar la sexualitat en diversos dels seus límits culturals. Vaig conèixer moltes persones que intentaven trobar el seu camí dins un moviment significatiu per al reconeixement sexual i la llibertat, i vaig sentir l'alegria i la frustració que comporta formar part d'aquest moviment tant en l'esperança com en la divisió interna. Alhora que m'obria pas a l'acadèmia, també feia la meua vida fora d'aquelles parets, i encara que *Problemes de gènere* és un llibre acadèmic, va començar, per a mi, en un moment de canvi, asseguda a la platja de Reho-

both, preguntant-me si podia enllaçar les diverses facetes de la meua vida. Que pugui escriure de manera autobiogràfica no reubica, crec, el subjecte que soc, però potser dona a qui ho llegeix un cert consol que aquí hi hagi algú (de moment deixaré de banda el problema que aquest algú es doni dins el llenguatge).

Que el text continuï avançant fora de l'acadèmia fins avui ha estat per a mi una de les experiències més gratificants. Alhora que el llibre era assumit per Queer Nation, i algunes de les seves reflexions sobre la teatralitat de l'autopresentació queer ressonaven en les tàctiques d'ACT UP, va ser un dels materials que també van contribuir a empènyer els membres de l'Associació Americana de Psicoanalítica i l'Associació Americana de Psicologia a reavaluar algunes de les opinions que tenien sobre l'homosexualitat. Les arts visuals es van apropiari de moltes maneres de les qüestions sobre el gènere performatiu, a les exposicions del Whitney, i a l'Otis School for the Arts de Los Angeles, entre d'altres. Algunes de les formulacions del text sobre el tema de les *dones* i la relació entre sexualitat i gènere també van fer el seu camí en la jurisprudència feminista i en la beca jurídica contra la discriminació, en el llegat de Vicki Schultz, Katherine Franke i Mary Joe Frug.

Posteriorment, m'he vist obligada a revisar algunes de les meves posicions en *Problemes de gènere* pels meus propis compromisos polítics. Al llibre, tendixo a concebre la reivindicació de la *universalitat* en termes exclusivament negatius i excloents. Amb tot, vaig arribar a veure que el terme té un ús estratègic important, precisament com a categoria no substancial i oberta, quan vaig treballar amb un grup ex-

traordinari d'activistes primer com a membre de la junta i després com a presidenta de la Comissió Internacional Gai i Lesbiana de Drets Humans (1994-97), una organització que representa les minories sexuals en una àmplia gamma de qüestions de drets humans. Allà vaig arribar a entendre com l'afirmació de la universalitat pot ser prolèptica i performativa, conjurant una realitat que encara no existeix, i mantenint la possibilitat d'una convergència d'horitzons culturals a què encara no s'ha arribat. Així, he arribat a una segona visió de la universalitat en què es defineix com una feina de traducció cultural orientada al futur.¹³ Més recentment, m'he vist obligada a relacionar la meua obra amb la teoria política i, de nou, amb el concepte d'universalitat en un llibre escrit conjuntament amb Ernesto Laclau i Slavoj Žižek sobre la teoria de l'hegemonia i les seves implicacions per a una esquerra teòricament activista (que publicarà Verso l'any 2000).

Una altra dimensió pràctica del meu pensament ha tingut lloc en relació amb la psicoanàlisi com a projecte tant acadèmic com clínic. Actualment treballo amb un grup de terapeutes psicoanalítics progressistes en una nova revista, *Studies in Gender and Sexuality*, que busca acostar el treball clínic i acadèmic al diàleg productiu sobre qüestions de sexualitat, gènere i cultura.

Tant des de la crítica com des de la simpatia per *Problemes de gènere* s'ha subratllat la dificultat del seu estil. Sens dubte és estrany, i hi ha a qui crispa els nervis, que un llibre que no es consumeix fàcilment es faci «famos» segons els estàndards acadèmics. Potser es pot atribuir aquesta sorpresa al fet que subestimem el públic lector, la seva capacitat i el seu desig de llegir textos complicats i desafiants quan la complicació

no és gratuïta, quan el repte està al servei de qüestionar veritats que donem per fetes, quan el fet de donar per fetes aquestes veritats és, de fet, opressiu.

Crec que l'estil és un terreny complicat, i no el triem ni el controlem unilateralment amb els propòsits que ens plantejem conscientment. Fredric Jameson ho va deixar ben clar al seu primer llibre sobre Sartre. Certament, es poden fer exercicis d'estil, però els estils que et són disponibles no es poden triar del tot. A més, ni la gramàtica ni l'estil són neutres políticament. Aprendre les regles que regeixen el discurs intel·ligible és una inculcació del llenguatge normalitzat, en què el preu de no conformar-s'hi és la pèrdua de la intel·ligibilitat mateixa. Com em recorda Drucilla Cornell, en la tradició d'Adorno: el sentit comú no té res de radical. Seria un error pensar que la gramàtica rebuda és el millor vehicle per expressar punts de vista radicals, ateses les limitacions que imposa la gramàtica al pensament, de fet, sobre el que és pensable mateix. Però està clar que hi ha qui troba irritants les formulacions que capgiren la gramàtica o que qüestionen implícitament els requisits del subjecte-verb del sentit proposicional. Produeixen més feina per al públic lector, i de vegades al públic lector l'ofèn aquesta exigència. Qui s'ofèn sol·licita legítimament una «parla clara» o la seva queixa sorgeix d'una expectativa sobre la vida intel·lectual des del punt de vista del consumidor? Potser se'n pot derivar algun valor, d'aquestes experiències de dificultat lingüística? Si el gènere es naturalitza a través de les normes gramaticals, com ha argumentat Monique Wittig, l'alteració del gènere al nivell epistèmic més fonamental s'ha de dur a terme, en part, mitjançant el qüestionament de la gramàtica en què es dona el gènere.

La demanda de claredat oblida les trampes que hi ha darrere la visió aparentment «clara». Avital Ronell recorda el moment en què Nixon va mirar als ulls del país i va dir: «Deixa'm dir una cosa molt clara», i va procedir a mentir. Què viatja sota el signe de la «claredat», i quin seria el preu de no desplegar una certa sospita crítica quan s'anuncia l'arribada de la limpidesa? Qui dissenya els protocols de «claredat» i a quins interessos serveix? Què exclou la insistència en els estàndards provincians de transparència com a requisit de tota la comunicació? Què manté a les fosques la «transparència»?

Vaig créixer entenent-hi una mica, de la violència de les normes de gènere: un oncle empresonat pel seu cos anatómicament anòmal, privat de familiars i amics, vivint els seus dies en un *institut* als prats de Kansas; cosins gais obligats a abandonar casa seva a causa de la seva sexualitat, real i imaginada; la meua pròpia sortida de l'armari tempestuosa als setze anys, i un paisatge adult posterior de feines, amants i llars perdudes. Tot això em va sotmetre a una condemna greu i que marca, però, per sort, no em va impedir cercar el plaer i insistir en un reconeixement legitimador de la meua vida sexual. Va ser difícil posar de manifest aquesta violència precisament perquè el gènere es donava per fet, alhora que es controlava violentament. Se suposava que o bé era una manifestació natural del sexe o bé una constant cultural que cap agència humana podia aspirar a revisar. També vaig arribar a entendre-hi una mica, de la violència de la vida exclosa, la que no es diu «viure», la que pateix un empresonament que implica una suspensió de la vida, o una sentència de mort constant. L'esforç obstinat per *desnaturalitzar* el gènere en

aquest text sorgeix, crec, d'un fort desig tant de contrarestar la violència normativa que impliquen les morfologies ideals del sexe com de desarrelar els supòsits generalitzats sobre l'heterosexualitat natural o presumpta que reflecteixen els discursos de carrer i acadèmics sobre la sexualitat. Aquesta desnaturalització no s'escrivia simplement amb el desig de jugar amb el llenguatge o prescriure graciets teatrals en comptes d'una política *real*, com han conjeurat alguns crítics (com si el teatre i la política fossin sempre diferents). S'escrivia des del desig de viure, de fer la vida possible i de repensar el que és possible com a tal. Com hauria de ser el món perquè el meu oncle visqués en companyia de familiars, amics o família extensa d'algun altre tipus? Com hem de repensar les limitacions morfològiques ideals sobre l'ésser humà de manera que no es condemni a una mort en vida qui no aconsegueix aproximar-se a la norma?¹⁴

Hi ha qui ha preguntat si *Problemes de gènere* té algun motiu per mirar d'ampliar el reialme de les possibilitats de gènere. Pregunten amb quina finalitat es dissenyen aquestes noves configuracions de gènere, i com les hauríem de valorar entre elles? La qüestió sovint implica una premissa prèvia, que és que el text no aborda la dimensió normativa o prescriptiva del pensament feminista. «Normativa» té clarament almenys dos significats en aquesta resposta a la crítica, ja que és una paraula que utilitzo sovint, principalment per descriure la violència habitual que exerceixen alguns tipus d'ideals de gènere. Acostumo a utilitzar *normatiu* d'una manera que és sinònima de «relatiu a les normes que regeixen el gènere». Però el terme *normatiu* també pertany a la justificació ètica, com s'estableix, i quines conseqüències

concretes en procedeixen. Una pregunta crítica plantejada sobre *Problemes de gènere* ha estat: com procedirem a jutjar com s'ha de viure el gènere sobre la base de les descripcions teòriques que s'ofereixen aquí? No és possible oposar-se a les formes «normatives» del gènere sense alhora adherir-se a una determinada visió normativa de com hauria de ser el món en relació amb el gènere. Vull suggerir, però, que la visió normativa positiva d'aquest text, tal com és, no pren ni pot prendre la forma d'una prescripció: «Subvertiu el gènere de la manera que dic, i tot anirà bé.»

Els que fan aquestes prescripcions o els que estan disposats a decidir entre expressions de gènere subversives i no subversives basen els seus judicis en una descripció. El gènere apareix amb aquesta forma o aquesta altra, i llavors es fa un judici normatiu sobre aquestes aparences i sobre la base del que apareix. Però què condiciona el domini de l'aparença per al gènere mateix? Podem tenir la temptació de fer la distinció següent: un relat del gènere *descriptiu* inclou consideracions del que fa intel·ligible el gènere, una recerca sobre les seves condicions de possibilitat, mentre que un relat *normatiu* busca respondre a la pregunta de quines expressions de gènere són acceptables, i quines no, i ofereix raons persuasives per distingir així entre aquestes expressions. La pregunta, però, de què es considera *gènere* ja és una pregunta que avala una operació predominantment normativa del poder, una operació fugitiva de «quin serà el cas» sota la rúbrica de «quin és el cas». Per tant, la descripció mateixa del camp del gènere no és en cap sentit prèvia a la qüestió de com opera normativament, ni se'n pot separar.

No m'interessa emetre judicis sobre què distingeix el que

és subversiu del que no ho és. No només crec que aquests judicis no es poden fer fora de context, sinó que crec que no es poden fer de manera que perdurin en el temps (els *contextos* són en si mateixos unitats postulades que experimenten canvis temporals i deixen a la llum la seva manca d'unió essencial). De la mateixa manera que les metàfores perden la metaforicitat a mesura que amb el temps cristal·litzen en conceptes, les pràctiques subversives sempre corren el risc de convertir-se en tòpics balbs a força de repetir-les i, el que és més important, a força de repetir-les dins d'una cultura en què tot és mercaderia, en què la *subversió* té valor de mercat. L'intent d'anomenar el criteri de subversivitat sempre fracassarà, i així ha de ser. Què està en joc, doncs, si fem servir el terme?

El que continua preocupant-me més són aquesta mena de preguntes: què constituirà i què no una vida intel·ligible i com predeterminen les presumpcions sobre el gènere i la sexualitat normatius el que es considerarà «humà» i «vivable»? És a dir, com operen les presumpcions normatives de gènere per delimitar el camp mateix de descripció que tenim per al que és humà? Quins són els mitjans pels quals arribem a veure aquest poder delimitador i quins són els mitjans que tenim per transformar-lo?

La discussió sobre el drag que ofereix *Problemes de gènere* per explicar la dimensió construïda i performativa del gènere no és precisament *un exemple* de subversió. Seria un error prendre'l com el paradigma de l'acció subversiva o, de fet, com a model d'agència política. La idea és tota una altra. Si es pensa que es veu un home vestit de dona o una dona vestida d'home, es pren el primer terme de cadascuna d'aques-

tes percepcions com a *realitat* de gènere: el gènere que s'introdueix a través del símil no té *realitat*, i es considera que constitueix una aparença il·lusòria. En aquestes percepcions en què s'uneix una realitat aparent a una irrealitat, creiem que sabem quina és la realitat i considerem que l'aspecte secundari del gènere és un mer artifici, un joc, una falsedat i una il·lusió. Però quin sentit té la *realitat de gènere* que fonamenta així aquesta percepció? Potser creiem que sabem quina és l'anatomia de la persona (de vegades no és així, i certament no hem tingut en compte la variació que existeix en la descripció anatòmica). O derivem aquest coneixement de la roba que porta la persona o de com porta la roba. Això és coneixement naturalitzat, tot i basar-se en un seguit d'inferències culturals, algunes de les quals són altament errònies. De fet, si canviem l'exemple del drag a la transsexualitat, ja no és possible extreure un judici sobre l'anatomia estable a partir de la roba que cobreix i articula el cos. Aquest cos pot ser preoperació, de transició o postoperació; fins i tot pot ser que «veure» el cos no respongui a la pregunta, perquè *quines són les categories a través de les quals veiem?* El moment en què les percepcions culturals formals i habituals fracassen, quan no es pot llegir amb seguretat el cos que es veu, és precisament el moment en què ja no se sap si el cos que es té al davant és el d'un home o una dona. La vacil·lació entre les categories constitueix l'experiència del cos en qüestió.

Quan aquestes categories es posen en dubte, la *realitat* del gènere també es posa en crisi: no queda clar com distingir el que és real del que és irreal. I és llavors que entenem que el que considerem *real*, el que invoquem com a coneixement naturalitzat de gènere, és, de fet, una realitat canviant i re-

visible. Se'n digui subversiu o d'una altra manera. Tot i que aquesta visió no constitueix per si mateixa una revolució política, no hi ha revolució política possible sense un canvi radical en les idees sobre el que és possible i el que és real. I, de vegades, aquest canvi es produeix com a resultat de certs tipus de pràctiques que en precedeixen la teorització explícita i que provoquen un replantejament de les nostres categories bàsiques: què és el gènere, com es produeix i es reproduïx, quines possibilitats té? Arribats en aquest punt, s'entén que el camp sedimentat i eificat de la *realitat* de gènere es podria fer d'una altra manera diferent i, de fet, menys violenta.

L'objectiu d'aquest text no és celebrar el drag com a expressió d'un gènere veritable que serveixi com a model (encara que és important resistir-se a menystenir el drag, com es fa de vegades), sinó demostrar que el coneixement naturalitzat del gènere opera com a circumscripció preventiva i violenta de la realitat. En la mesura que les normes de gènere (dimorfisme ideal, complementarietat heterosexual dels cossos, ideals i regles sobre la masculinitat i la feminitat adequades i inadequades, moltes de les quals estan permeades per codis racials de puresa i tabús contra el mestissatge) estableixen el que serà i no serà intel·ligiblement humà, el que es considerarà i no es considerarà *real*, estableixen el camp ontològic en què es pot donar una expressió legítima als cossos. Si hi ha una tasca normativa positiva a *Problemes de gènere*, és insistir en l'extensió d'aquesta legitimitat a cossos que s'han considerat falsos, irreals i intel·ligibles. El drag és un exemple que pretén demostrar que la *realitat* no és tan fixa com generalment suposem que és. L'objectiu de l'exemple és exposar la manca de solidesa de la *realitat* de

gènere per contrarestar la violència que exerceixen les normes de gènere.

En aquest text, com en altres llocs, he intentat entendre quina pot ser l'agència política, ja que no es pot aïllar de les dinàmiques de poder en què es forja. La iterabilitat de la performativitat és una teoria de l'agència, que no pot rebutjar el poder com a condició de la seva pròpia possibilitat. Aquest text no explica prou la performativitat en termes de les seves dimensions socials, psíquiques, corporals i temporals. En certa manera, el treball continuat per aclarir-ho, en resposta a nombroses crítiques excel·lents, guia la majoria de les meves publicacions posteriors.

Al llarg d'aquesta darrera dècada han sorgit altres preocupacions sobre el text, i he intentat respondre-hi a través de diverses publicacions. Sobre l'estat de la materialitat del cos, he ofert una reconsideració i una revisió de les meves opinions a *Bodies that Matter*. Sobre la qüestió de la necessitat de la categoria «dones» per a l'anàlisi feminista, he revisat i ampliat les meves opinions a «Contingent Foundations», que es troba al volum que vaig coeditar amb Joan W. Scott, *Feminists Theorize the Political* (Routledge, 1993), i a *Feminist Contentions* (Routledge, 1995), d'autoria col·lectiva.

No crec que el postestructuralisme comporti la mort de l'escriptura autobiogràfica, però sí que crida l'atenció sobre la dificultat del *jo* per expressar-se a través del llenguatge que té disponible, perquè aquest *jo* que llegiu és en part conseqüència de la gramàtica que regula la disponibilitat de les persones al llenguatge. No estic fora del llenguatge que m'estructura, però tampoc em determina el llenguatge que fa possible aquest «jo». Aquest és el problema de

l'autoexpressió, tal com l'entenc. El que vol dir és que no em rebeu mai a mi a banda de la gramàtica que estableix la meva disponibilitat per a vosaltres. Si tracto aquesta gramàtica com a pel·lúcida, deixo de cridar l'atenció precisament sobre aquesta esfera del llenguatge que estableix i desestableix la intel·ligibilitat, i això seria precisament frustrar el meu propi projecte tal com us l'he descrit aquí. No intento ser difícil, sinó només cridar l'atenció sobre una dificultat sense la qual no hi pot aparèixer cap *jo*.

Aquesta dificultat adquireix una dimensió específica quan s'aborda des d'una perspectiva psicoanalítica. En els meus esforços per comprendre l'opacitat del *jo* en el llenguatge, m'he dedicat cada vegada més a la psicoanàlisi des de la publicació de *Problemes de gènere*. L'esforç habitual de polaritzar la teoria de la psique amb la teoria del poder em sembla contraproductiu, perquè una part del que és més opressiu de les formes socials de gènere són les dificultats psíquiques que produeixen. He tractat de considerar les maneres en què Foucault i la psicoanàlisi es podrien pensar conjuntament a *The Psychic Life of Power*. També he utilitzat la psicoanàlisi per frenar el voluntarisme recurrent de la meua visió de la performativitat sense minar així una teoria més general de l'agència. *Problemes de gènere* de vegades es llegeix com si el gènere fos simplement una invenció pròpia o com si el significat psíquic d'una presentació de gènere es pogués llegir directament des de la seva superfície. Amb el temps ha calgut refinar tots dos postulats. A més, la meua teoria de vegades divaga entre entendre la performativitat com a lingüística i considerar-la teatral. He arribat a pensar que totes dues coses estan relacionades invariablement, quias-

màticament, i que una reconsideració de l'acte de parla com a exemple de poder invariablement crida l'atenció tant en la seva dimensió teatral com lingüística. A *Excitable Speech*, intentava demostrar que l'acte de parla és performatiu (i, per tant, és teatral, es presenta a un públic, està subjecte a interpretació) i és alhora lingüístic, induint un conjunt d'efectes a través de la seva relació implícita amb les convencions lingüístiques. Si ens preguntem com es relaciona una teoria lingüística de l'acte de parla amb els gestos corporals, només cal considerar que la parla en si és un acte corporal amb conseqüències lingüístiques específiques. Per tant, la parla no pertany exclusivament ni a la presentació corporal ni al llenguatge, i la seva condició de paraula i fet és necessàriament ambigua. Aquesta ambigüïtat té conseqüències per a la pràctica de sortir de l'armari, per al poder insurreccional de l'acte de parla, per al llenguatge com a condició tant de la seducció corporal com de l'amenaça de dany.

Si hagués de reescriure aquest llibre en les circumstàncies actuals, hi inclouria una discussió sobre el fet transgènere i la intersexualitat, la manera com funciona el dimorfisme de gènere ideal en tots dos tipus de discursos, les diferents relacions amb la intervenció quirúrgica que mantenen aquestes preocupacions relacionades. També hi inclouria una discussió sobre la sexualitat racialitzada i, concretament, sobre com els tabús contra el mestissatge (i la romantització de l'intercanvi sexual entre races) són essencials per a les formes naturalitzades i desnaturalitzades que adopta el gènere. Continuo tenint l'esperança d'una coalició de minories sexuals que transcendirà les categories simples d'identitat, que rebutjarà que s'esborri la bisexualitat, que lluitarà contra la

violència imposada per les normes corporals restrictives i la dissiparà. M'agradaria que aquesta coalició es basés en la irreductible complexitat de la sexualitat i en com està implicada en diverses dinàmiques de poder discursiu i institucional, i que ningú corregués a reduir el poder a la jerarquia i a rebutjar-ne les dimensions polítiques productives. Tot i que crec que aconseguir el reconeixement, per la pròpia condició de minoria sexual, és una tasca difícil dins dels discursos imperants de la llei, la política i el llenguatge, continuo considerant que arribar-hi és una necessitat per a la supervivència. La mobilització de categories identitàries a efectes de politització continua estant sempre sota l'amenaça de la possibilitat que la identitat esdevingui un instrument del poder al qual s'oposa. Aquesta no és raó suficient per no utilitzar la identitat, ni per no deixar-se utilitzar per la identitat. No hi ha cap posició política purificada de poder, i potser aquesta impuresa és la que produeix l'agència i la possible interrupció i reversió dels règims reguladors. Els qui són considerats *irreals*, tanmateix, prenen possessió del que és real, una presa de possessió que passa en comú, i aquesta sorpresa performativa produeix una inestabilitat vital. Aquest llibre està escrit, per tant, com a part de la vida cultural d'una lluita col·lectiva que ha tingut, i continuarà tenint, un cert èxit a l'hora d'augmentar les possibilitats d'una vida vivible per a qui viu, o intenta viure, als marges sexuals.¹⁵

JUDITH BUTLER
Berkeley, Califòrnia
Juny de 1999